

Vypracovala: Rozálie C.

Pamětník: Igor C., můj děda, se narodil 22. 12. 1936 v Brně. Vystudoval ČVUT v Brně a poté celý život pracoval u Českých (Československých aerolinií). Jeho matka byla jednatelkou rodinné firmy (velkoobchod s galanterií), otec byl za druhé světové války v Benešově exilové vládě v Londýně.

Rozhodla jsem se, že úkol zpracuji jako dědovo vyprávění (tj. z rozhovoru vytvořím příběh doplněný fotkami a dokumenty). Myslím, že dědův příběh bude zajímavý nejen tím, že jeho rodinu provázelo „utlačování státem“ již za druhé světové války (otec v exilu v Londýně, matka v koncentračním táboře), ale také díky jeho zahraničním pozicím v době komunistické vlády.

Pojem normalizace se poprvé objevil po vojenské okupaci Československa, kterou provedly armády Sovětského svazu, Polska, Německé demokratické republiky, Maďarska a Bulharska. Šlo o armády všech zemí východoevropského vojenského seskupení Varšavské smlouvy s výjimkou Rumunska, které se i přes nátlak vedení Sovětského svazu odmítlo zúčastnit.

K okupaci, která zcela ochromila život v Československu, došlo v noci z 20. na 21. srpna 1968. Hned během prvních hodin okupace vojska za pomoci sovětského velvyslanectví v Praze zatkl generálního tajemníka Komunistické strany Alexandra Dubčeka, předsedu vlády Oldřicha Černíka, předsedu Národního shromáždění Josefa Smrkovského, předsedu Národní fronty Františka Kriegla a tajemníka KSČ Josefa Špačka a odvezla je do Moskvy. Presidentovi republiky Ludvíku Svobodovi okupanti předložili k podpisu novou vládu v čele se svým člověkem Aloisem Indrou. President odmítl podepsat, požadoval osvobození zatčených a jednání v Moskvě.

Sověti po různých odkladech a neúspěšných snahách změnit stanovisko presidenta souhlasili. Jednání probíhalo od 23. do 26. srpna 1968 a za československou stranu se ho zúčastnilo 20 osob včetně všech 5 původně zatčených. Z jednání vznikl protokol, který podepsalo 19 členů československé delegace. Odmítl František Kriegel, který jej považoval za legalizaci sovětské nadvlády. V Protokolu se československá strana zavázala, že posoudí otázky "normalizace" v zemi – byl tím míněn návrat k "normální" situaci v dřívějších dobách, kdy v Československu existovala diktatura pod vedením šéfů

Komunistické strany pevně oddaných Sovětskému svazu.

Co vedlo k vojenské okupaci Československa? To je dlouhá historie. Po skončení II. světové války došlo k politickému i vojenskému rozdělení Evropy. Existují různé názory na to, zda rozdělení vzniklo dohodou velmocí v Teheránu, v Jaltě nebo v Postupimi nebo ambicemi dvou šéfů vlád Churchilla a Stalina. Myslím, že šlo o kombinaci. Československo bylo určitě součástí teheránské dohody o zastavení protihitlerovských armád na určité linii tak, aby proti sobě nestřílely. Určitě však nebylo součástí pozdějších dohod o rozdělení sfér politického vlivu – o tom svědčí zápisy z jednání Stalina a Churchilla v Moskvě z roku 1944 i zápisy z Jalty z února 1945. Zkrátka Stalinovi se zachtělo v průběhu poválečných let dostat Československo plně do své říše a také toho v únoru 1948 dosáhl, aniž by proti tomu Západ (kromě verbálních protestů) zasáhl. V Československu zanikly politické i osobní svobody, zmizelo soukromé podnikání v hospodářské činnosti, stát převzal všechny prvky sovětského totalitního režimu. Tato situace přetrvávala i po Stalinově smrti v březnu 1953. Koncem 50. let se začaly objevovat první příznaky oblevy.

Nejvíce informován jsem byl v oblasti kultury, která mně byla nejbližší. V Redutě na Národní třídě začal vystupovat Akord Club s písničkami Jiřího Suchého. V Divadle ABC začali působit Jan Werich a Miroslav Horníček. V Národním divadle dostali prostor Otomar Krejča a Alfréd Radok. Vznikala divadla Na Zábradlí, Semafor, Činoherní klub či Divadlo Járy da Cimrmana. Na sjezdu spisovatelů v r. 1956 vystoupili proti cenzuře Miroslav Hrubín a Jaroslav Seifert.

V 60. letech došlo k pohybu v ekonomické oblasti – Ota Šik se stal výrazným kritikem neproduktivního tupě plánovaného hospodářství. V roce 1967 a v první polovině 1968 dostala trhliny i doposud neotřesitelná úloha Komunistické strany v politickém životě: bylo připuštěno založení Sociálně demokratické strany a jasně nekomunistických až protikomunistických občanských sdružení KAN (Klub angažovaných nestraníků) a K-231 (231 bylo číslo paragrafu trestního zákona, podle kterého byli odsuzováni protikomunističtí aktivisté). V jistý moment toho měl sovětský vládce Brežněv dost a rozhodl o vyslání vojsk.

Od ukončení vysoké školy (ČVUT, fakulta ekonomicko-inženýrská, dopravní směr) v roce 1960 jsem pracoval v Československých aeroliniích na různých pozicích, od července 1967 v Bejrutu v Libanonu jako vedoucí obchodně-provozního zastoupení. Takže srpen 1968 mě zastihl tam.

V té době létaly mezi Bejrutem a Prahou dvě různé linky ČSA: jedna „místní“ (menším letadlem Tupolev-124: Bejrut–Atény–Praha), druhá „tranzitní“ (větším letadlem Iljušin-62: Singapur-Bombaj-Bejrut–Praha). Toto letadlo bylo čerstvě zapůjčeno od sovětské společnosti Aeroflot a podle podmínek smlouvy operovalo se smíšenou posádkou – v letadle byli dva piloti, navigátor a palubní technik Aeroflotu a stejná sestava z ČSA. Těchto 8 osob se střídalo v řízení letadla v kokpitu. Letadlo po nabrání cestujících v Singapuru a Bombaji přistálo na bejrutském letišti dle letového řádu 22. srpna ve 2:35 ráno. Byl jsem na letišti a ačkoliv jsem věděl, že pražské letiště je zavřeno, doufal jsem, že pro tohle polosovětské letadlo získáme povolení k přistání. Nezískali jsme ho. V tu chvíli nastala zcela nečekaná situace: čtyři sovětské členové posádky dostali pokyn okamžitě dopravit letadlo do Moskvy. Takže jsme se asi hodinu dohadovali na letišti a pak jsme dospěli k určité dohodě: letadlo prozatím zůstane v Bejrutu. Asi 120 cestujících a členy obou posádek jsem ubytoval v hotelu Bedford. Příští den tahanice pokračovala, vložil se do ní na pokyn Moskvy i bejrutský vedoucí zastoupení Aeroflotu Šamil Mamasachlisov. O „mysterii na bejrutském letišti“ začal referovat také tisk, i když s řadou nepřesností. Např. prý letadlo přiletělo z Teheránu, sovětskou část posádky prý tvoří pouze dva instruktoři apod. Totéž se opakovalo i v příštích dnech. S Šamilem Mamasachlisovem jsem strávil spoustu hodin na telefonu (tykali jsme si, mluvili jsme rusky) i písemnou výměnou stanovisek (vykání Dear Sirs, angličtina). Dokonce jednou okolo půlnoci někdo zazvonil u nás v bytě. Moje žena Jarka šla ke dveřím, vrátila se celá rozklepaná a říká: „Je to Šamil, neotvírej!“ No... otevřel jsem. Šamil byl dost srozumitelný: „Igor, davajsamaljot!“ Po domluvě s generálním ředitelem ČSA Josefem Karlíkem jsme couvli. 30. srpna jsme podepsali přerušování smlouvy, atak Iljušin odletěl do Moskvy se Sověty v kokpitu. Tím pro mě nastalo to nejtěžší. Jak dostat cestující (ti byli bez letových kuponů odebraných 21. srpna v Singapuru a v Bombaji) a československou část posádky do Prahy ihned, jakmile se otevře letiště. Nikdy nezapomenu na sympatie a solidaritu bejrutského zástupce jugoslávské letecké společnosti JAT (jméno si nepamatuji, ani nevím, jestli to byl Srb nebo Chorvat,

tehdy to bylo jedno), který během tří dnů převzal k přepravě Bejrut–Bělehrad–Praha zcela zdarma všechny cestující, kokpitovou posádku i 7 stewardek a stewardů. Drama skončilo.

Počátky normalizace se vyznačovaly zejména čistkami ve špičkách armády, bezpečnosti a státní správy. Zlom nastal v dubnu 1969, kdy po hokejovém vítězství ČSSR nad SSSR zorganizovala pro-sovětská část československé Státní bezpečnosti provokativní demolici kanceláře sovětské letecké společnosti Aeroflot v Praze. Dubček byl donucen odstoupit a šéfem Komunistické strany se stal Gustáv Husák. Normalizace nabrala na obrátkách. Byly rozpuštěny nezávislé odbory a zakázány spolky jako např. Sokol, Skaut či Orel. V říjnu 1969 byly uzavřeny hranice republiky pro volné cestování.

Nejzávažnější období normalizace nastalo na jaře 1970, kdy byly na všech pracovištích provedeny politické prověrky. V tenhle okamžik se začala normalizace velmi citelně dotýkat i mě. Cílem prověrek bylo zjistit, jak se kdo choval během „krizového období“ v letech 1967 a 1968. Jak jsem se už zmínil, v těchto letech jsem pracoval v Bejrutu, ale na podzim 1969 jsem byl přemístěn na zastoupení ČSA do New Yorku, kde jsem připravoval otevření nové linky.

Na pohovor jsem byl pozván v květnu 1970 do Prahy. Z členů prověřkové komise si pamatuji předsedu celozávodního výboru KSČ, předsedu výboru KSČ obchodního úseku ČSA a vedoucího kádrů ČSA. Komise vycházela z materiálů, které o mně sepsala obdobná komise z Bejrutu. Tam seděli čtyři českoslovenští diplomaté, možná i špioni převlečení za diplomaty. Bejrutská komise mě popsala jako typického "pravického oportunistu", to jest člověka, který využil příležitosti (oportunity) a vyjevil v krizových letech své skutečné vnitřní pravické přesvědčení.

Proto pražská komise rozhodla takto: byl jsem okamžitě odvolán z místa v New Yorku. Moje žena, tedy tvoje babička Jarka a náš syn, tvůj tehdy 5letý strýc David se museli do 2 dnů vrátit do Prahy, protože komise měla signály o nebezpečí emigrace rodiny. Já jsem pak měl odjet do New Yorku na několikaměsíční služební cestu, abych zajistil provoz nové linky ČSA New York–Praha, která byla zahájena 2. 5. 1970. Což se stalo, i když Jarka byla v 7. měsíci těhotenství s tvou mámou Andreou a měla od svého lékaře dr. Steinbacha

potvrzení, že nesmí cestovat letadlem a že k porodu dojde u něj v New Yorku. Ano, dr. Steinbach, autor knížky "Svědék téměř stoletý" a člověk, který se stal známým zejména tím, že prohrál souboj o herečku Olgu Scheinpflugovou se spisovatelem Karlem Čapkem. Byl naším sousedem na Jackson Heights v Queensu na Long Islandu a lékařem tvojí babičky. Kdyby byla Jarka rodila u dr. Steinbacha, tak se tvoje máma Andrea narodila na území Spojených států a při dosažení plnoletosti by si byla mohla vybrat, zda chce být občankou USA nebo ne.

Když jsem se v listopadu 1970 vrátil z New Yorku do Prahy, rozhodlo vedení obchodního úseku ČSA následovně: mohl jsem zůstat u firmy, pokud bych souhlasil se snížením platu tak, aby nedosahoval úrovně platu pro vysokoškoláky, a pokud bych dělal referentskou práci, neměl žádné podřízené a byl by uplatněn zákaz mých výjezdů na služební cesty. Ano, souhlasil jsem. Bylo to o hodně civilizovanější než situace po únoru 1948, kdy oba moji rodiče ztratili z politických důvodů zaměstnání (otec byl jako účastník západního odboje poslán z funkce náměstka ministra financí na dělníka pro výrobu betonových pražců, matku několik let nechtěli nikde přijmout na profesi, kterou jako jedinou uměla – účetní.

Moje zkušenost s normalizací nebyla až tak tvrdá ve srovnání s tím, co zažívali mnozí okolo. Můj kolega a kamarád František Mudra z ČSA New York musel stejně jako já povolat do Prahy svoji manželku a syna Marka, ale po návratu ze služební cesty dostal jako bývalý člen KAN výpověď.

Trpěla kultura a lidé s ní spojení. Jen velmi namátkově: Otomar Krejča, Marie Tomášová a Jan Tříska museli zavřít svoje skvělé Divadlo Za branou. Filmy jako Ucho s Jiřinou Bohdalovou a Radkem Brzobohatým šly místo do kin do trezorů. Zpěvačce Martě Kubišové sebral režim mikrofon, spisovatelům Ivanu Klímovi, Ludvíku Vaculíkovi nebo Pavlu Kohoutovi pero, respektive psací stroj. Ti, co se postavili režimu otevřeně politicky, strávili roky v Husákových normalizačních věznicích – Petr Uhl 9 let, Václav Havel, Jiří Dienstbier nebo Václav Benda každý 4 a 1/2 roku.

Normalizace se pro mě (i pro ostatní) začala měnit až po nástupu

Michaila Gorbačova do čela Komunistické strany Sovětského svazu, a tím i do čela kremelské říše, v r. 1985. Vyhlásil určitý liberalizační program pod hesly „glasnost“ (zjednodušeně - pravdivost do informací) a „perestrojka“ (opět zjednodušeně - přestavba řízení hospodářství k větší decentralizaci a účinnosti). Československé vedení si s Gorbačovem nevědělo rady, ale začalo se bát a měknout. Stal jsem se vedoucím „minioddělení“ s dvěma specialisty, občas jsem mohl zastupovat v době jeho nepřítomnosti i vedoucího útvaru. V roce 1987 jsem po 17 letech vyjel na služební cestu „na Západ“, do americké Atlanty.

Neměnným faktem ale zůstalo, že mezi svými 33 až 53 roky, kdy bývají lidé nejproduktivnější, tím pádem i vydělávají určité peníze a strádají si na celý život, jsem nestačil z jednoho zaměstnání uživit rodinu. Vypomáhal jsem si překládáním. Nejkurioznější byl překlad projektu Výstavby slévárny z češtiny do angličtiny.

Zvrat přišel až s listopadem 1989. 15. prosince 1989 jsem byl jmenován vedoucím útvaru v ČSA, dokonce se zpětnou platností od 1. prosince 1989. A tak pro mě, paradoxně takhle zpožděně, začala nejzajímavější, a doufám, i obecně nejužitečnější práce mého života. V květnu 1992 jsem jako vedoucí zastoupení ČSA Chicago otvíral 2. května novou linku ČSA do Prahy (ano, na den přesně 22 let po zahájení New Yorku). V Chicagu jsem si 18. 6. 1994 na dálnopisu přečetl, že jsi se narodila, a o dva roky později jsem ti dokonce tohle město mohl ukázat naživo.

Rozhovor a jeho následné zpracování pro mě rozhodně byly přínosem. Musím přiznat, že asi nejzajímavější a nejzábavnější bylo „prohrabávání“ rodinných fotografických archivů. Ovšem hned na druhé místo se řadí bejrútská příhoda s „poloruským“ letadlem. Myslím, že dokonale v praxi dokazuje celou absurditu „normalizace“ a její důsledky na veřejnost.